

## પ્યોર ગુજીટેરીયન - પાક્કી ગુજરાતી

-અરુણા બીલગી-જાડેજા

એમ જ અમે - ફ્લેટનાં થોડાં બહેનો - બે-ત્રણ મહીને એકાદ વાર એકાદ જણને ત્યાં ભેગાં થતાં, કીટી-બીટી નહીં. મારી આજુબાજુ નોન-ગુજરાતીઓની ભરમાર. વાતમાં ને વાતમાં એવાં જ એક અ-ગુજરાતી બહેન ગુજરાતને વખોડવા બેઠાં - 'આ ગુજરાતીઓ કેટલું તેલ ખાય ને કેટલો બધો ગોળ ખાય !' ત્યાં સુધી તો ઠીક હતું; પણ પછી એ તો સીધાં વગોવવા પર જ ઉતરી આવ્યાં. હવે મારાથી રહેવાયું નહીં એટલે મેં એમને પુછ્યું, 'બહેનજી, માફ કરજો; પણ તમારાં કાનમાં ઝગમગતાં બુટીયાં કોણે આપ્યાં ? આ તમારી મોટી મોટી ગાડીઓ ક્યાંથી આવી ? આ આલીશાન ફ્લેટ કોના લીધે ? આ તમારું વૈભવી જીવનઘોરણ કોના પ્રતાપે ? અરે, આપણું ગુજરાન જ આ ગુજરાતને આભારી છે એ કેમ ભુલાય ?'

એનાથીયે પાછળ જઈએ તો હું કોલેજમાં ભણાવતી ત્યારની વાત. એક આવાં જ ગુજરાત બહારનાં બહેન અમને બધાંને 'એય ગુજ્જુ-ગુજ્જુ !' કહીને બોલાવવા લાગ્યાં અને તેય વાંકું મોઢું રાખીને ! હં, તો એમનો આ ઉતારી પાડતો 'ગુજ્જુ' શબ્દ સાંભળીને હું મેદાનમાં ઉતરી પડી: તમે આ તમારો શબ્દ હમણાં જ પાછો લઈ લો જોઉં, પછી જ અમારી સાથે સરખી વાત કરો ! (હા, તેની સાથે મને કોઈ 'મીડલ ક્લાસ મહારાષ્ટ્રીયન' કહે તો કશો વાંધો નહીં.)

ગળથુથીની વાત તો પછી આવે પણ જન્મતાંની વારમાં જ મારી કાનથુથીમાં આ 'હુરતી ગુજરાતી' જ રેડાયેલું. 'કુસુમ, પોયરી આવી દેહું !' પછી તો ભણતર-ગણતર, અરે, પણતર પણ ગુજરાતીમાં જ. પાટીમાં ઘુંટેલો એ રુપકડો કમળનો 'ક' આજેય હજી એટલા જ પ્રેમથી ઘુંટી રહી છું.

બાપુજી મારા સરકારી નોકરીમાં. ગુજરાતમાં ઠેર ઠેર ફરવાનું. ગુજરાતી ભાષાને એમણે બરાબર પચાવેલી. પોતે સાહીત્યપ્રીય જીવ. સાલ '૪૩-'૪૫માં ગોકુલદાસ રાયચુરાના(વડોદરા) માસીક 'શારદા'માં 'રાઈસપ્લેટ' જેવી અસ્સલ ગુજરાતી કે 'મરાઠી સાહીત્યકાર પરીચય શ્રેણી' જેવી આદાનપ્રદાનભરી કોલમ લખતા. એમણે મને નાનપણથી જ આ ઉમદા સાહીત્યનો પરીચય કરાવેલો... કોલેજમાંયે મારો મુખ્ય વીષય 'ગુજરાતી સાહીત્ય.'

સામાન્ય મધ્યમ વર્ગનાં અમે. ઘરમાં મરાઠી સાથે ગુજરાતી વાચન પણ ભરપુર. ઝગમગ, ચાંદામામા, ચંપક, રમકડું જેવાં રમકડાં અમે બાળપણમાં લાભ્યાં. મોટાં થતાં

અખંડ આનંદ, કુમાર, નવનીત સમર્પણ, જનકલ્યાણ, નવચેતન જેવાં અમુલ્ય ઘરેણાંથી લદાયાં એવું કહું તો જરાયે અતીશયોક્તી નહીં. અને તેથી જ ગુજરાતી રીતરીવાજો મરાઠી રીતભાત સાથે એવા તો હળીભળી ગયેલાં કે ક્યાંય જુદાગરો વર્તાય જ નહીં .

ગુજરાતમાં રહીએ અને ગુજરાતીપણાનો પાસ લાગ્યા વીના કોરાં રહીએ તે કેવું વીચીત્ર ? પાસની વાત ક્યાં કરવી; આ શ્વાસ જ ગુજરાતને નામે લખાવીને આવ્યાં છીએ તે !

વર્ષોથી ગુજરાતમાં વસવાટ હોવાથી સ્વાભાવીકપણે જ અમારા ઘરમાં શુદ્ધ મરાઠી વાતાવરણ એટલે કે ‘શાસ્ત્રોક્ત’ મરાઠીપણું નહોતું. અમારાં ભાષા અને ભોજન બન્ને, ગુજરાતી છાંટવાળાં. હોય જ ને ? અમારી સવાર અને રાત પડે ‘જે શ્રીકૃષ્ણ’થી, વચગાળે ચાલે ‘કેમ છો ?’, ‘આવજો.’ હા, તો એટલે અમારે ત્યાં મુંબઈગરા કે પુણેગરા મહેમાન આવે તો અમારું ગુજરાતી મીશ્રીત મરાઠી સાંભળીને અમારી બહુ ઉડાવે. વળી પાછી મારી છટકે: "ચાલો, અમારું મરાઠી મઠારાયેલું નથી; પણ તમારું અંગ્રેજીય જુઓને કેવું મરાઠાયેલું (મરાઠી છાંટવાળું) છે !" ને પછી હું ડીંગો બતાવું. અહીં પણ મારી દલીલ ચાલુ જ હોય. હાસ્તો વળી, એમાં શેનું શરમાવાનું ? ‘ભલેને મરાઠી શુદ્ધ ન હોય, ગુજરાતમાં રહીએ છીએ અને ગુજરાતી શુદ્ધ બોલીએ છીએ. મુંબઈ-પુણે રહેતાં હોત તો મરાઠીયે ચોખ્ખું બોલત જ ને !’ છો ને બધા હસતા ! મારે મોઢે ‘અમારા મરાઠીઓ’ કરતાં ‘અમારા ગુજરાતીઓ’ આ બે શબ્દો વધારે ચડેલા છે, એમ કહો ને મેં જ ચડાવ્યા છે(વધારે પડતા જ !) ભઈ, ગુજરાત મોરી મોરી.

અરઘી સદી વટાવ્યા પછી થયું કે આપણાં મુળીયાં ગુજરાતી ધરતીમાં બરાબર જામી તો ગયાં છે; પણ મરાઠી ભાષાનું ઋણ પણ થોડુંઘણું ઉતારવું તો જોઈએ જ. તેથી અમારા મરાઠીઓના કુલદેવતા પુ. લ. દેશપાંડેને ગુજરાતીમાં લાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો.

અહીં પાછી એ જ ગત ! લાલ-પીળો-વાદળી કે પછી દાળ-ભાત-રોટલી-શાક જેવા મુળભુત બે-ચાર ગણ્યા-ગાંઠ્યા શબ્દો જ હોઠવગા ને હાથવગા. એટલે કે ઉંડે ઉતરવા માટે ખુદ આ મરાઠી માણુસને કોશ લઈને જોડણીકોશ ખોદવા બેસવું પડ્યું !!! પણ તો શું થઈ ગયું ?

આજે પણ ક્યાંક ગુજરાત કે ગુજરાતી ભાષાને અવગણવામાં આવે તો હું સાડીની પાટલી ઉંચે ચડાવીને, પાલવ કેડમાં ખોસીને ઉભી રહી જાઉં. કેમ ભાઈ ? બે-એક વર્ષ પહેલાંની જ આ વાત. મરાઠીના એક મોટા ગજાના સાહીત્યકારે ક્યાંક એવું કહ્યું કે, ‘આપણે ત્યાં બીજી ભાષાનાં પુસ્તકોનું આગમન આટલું ઘડાકાબંધ થાય છે; તો એવું આપણાં

પુસ્તકોનું બીજે થતું હશે ખરું ?' મેં તો વળતી ટપાલે આપણે ત્યાંના મુર્ધન્ય પ્રકાશકોએ કરેલા અનુવાદનાં વધામણાંની યાદી તેમને મોકલી આપી. જો કે એમનો પણ તરત જ નીખાલસ દીલે 'કહેવું પડે ભાઈ ! અભીનન્દન' એવો જવાબ આવી ગયો.

'પુ. લ.'ના અનુવાદકાર્ય સમ્બન્ધે એમનાં પત્ની સુનીતાતાઈને ઘણું મળવાનું થતું(ફોન પર). એમને મારે માટે ઘણાં હેતુભાવ. જ્યારે પહેલવહેલી વાર મળી ત્યારે એમણે કહેલું કે, 'તને મળ્યા પછી મારો ભ્રમ દુર થયો. બાકી અહીં તો બધા એમ જ હસે ગુજરાતી ઓને એક જ બુક વહાલી અને તે એટલે (બેન્કની) પાસબુક !' એટલે હું તો એમની સાથે બાખડી પડી: 'તો પછી તમારા પુ. લ.ને તમારે ત્યાંથી કેમ કોઈ બહાર લઈ જતું નથી ? કેમ અમારે બહારથી આવીને એમને લઈ જવા પડે છે ? હા, અહીં સાહીત્ય-સંગીત-કલા-નાટકની બાબતમાં અમુક વર્ગ સીવાય બીજાને રસ ઓછો તેથી કંઈ આવું સામાન્યીકરણ કરવાનું ?' ત્યાર બાદ મેં એમને આપણે ત્યાંનાં છપાતાં છાપાં-સામયીકો-વર્તમાનપત્રોનો સરવૈયાવાર અહેવાલ મોકલી આપ્યો. એમને ગુજરાતી આવડે નહીં તો મરાઠીમાં વીગત સમજાવી. ઉપરાંત એમને લખ્યું કે અમારી આ ગુજરાતી ભાષાએ બે હાથ ફેલાવીને બીજી ભાષાને જે આવકારી છેને એટલી તો ભાગ્યે જ કોઈ ભાષાએ આવકારી હશે.

હા, અમારા એ જ પુ. લ.ને અહીં કોઈ ઓળખે નહીં તો મને એટલું જ ચચરી આવે. તોય ગુજરાત એટલું જ વહાલું

...આવી જ રીતે એકવાર 'ગમતાંનો કરીએ ગુલાલ' માટે સંપાદકશ્રીને 'પુ. લ.'ના અનુવાદની મંજૂરી જોઈતી હતી. તો સુનીતાતાઈ આનાકાની કરવા લાગ્યાં એટલે મેં પાછાં પાટલી-પાલવ ખોસ્યાં ઉંચાં અને સંપાદકનું ઉપરાણું લઈને સુનીતાતાઈ સાથે કેટલીયે દલીલો કરી. એટલે એ મને કહેવા લાગ્યાં, 'પુ. લ. હો કે પારેખ, તું તો બન્ને માટે લડવા તૈયાર. ભલે તને ઠીક લાગે તેમ કર.'

મારું તો આપણા પેલા સંસ્કૃત સુભાષીત 'કથમ્ સત્સંગતી કીમ્ ન કરોતી પુંસામ્'ની જેમ 'ગુજરાતી કીમ્ ન કરોતી અન્યમ્' - કહો જોઈએ ગુજરાતી બીજા માટે શું નથી કરતા ? જેવું.

ગયા વર્ષની જ વાત. પુણેથી નીકળતાં 'સકાળ'(સવાર) નામના છાપાની સાપ્તાહીક પુર્તીએ ઉતરાણ પર 'બ્રેફાસ્ટ વીશેષાંક' બહાર કાઢ્યો હતો. એમાં 'ગુજરાતનું ન્યારું શીરામણ' એ મરાઠી લેખમાંયે મેં લખેલું, 'અમથા તમે બધા ગુજરાતીઓને વગોવશો નહીં. ગુજરાતીઓની આહારશૈલી એવી કાંઈ તૈલી નથી. ગુજરાતીઓનો રોજનો નાસ્તો સાદો જ હોય છે. જેમ કે રોટલા(ગામડે), ભાખરી, ખાખરા, થેપલા, મુઠીયાં ઢોકળાં, પાંતરાં વગેરે...'

એમ તો આપણા ગુજરાતને ક્યાં પાછું ન પડવા દઉં. મારે ત્યાં મુબઈ-પુણેથી આવતા મરાઠી સ્વજનો જ્યારે વીદાય લે ત્યારે એમનું ભાથું પણ ગુજરાતીપણાની સોડમથી મધમધતું હોય. ગયે વરસે જ પુણેથી એક મરાઠી દીકરી (કોલેજની) અમારે ત્યાં ચાર-પાંચ મહીના રહી ગઈ, ભણતર અર્થે. એનાં માતા-પીતા સાથે મારે માંડ કલાકેકની ઓળખાણ. ('ઘરે'થી એમની તો જરાયે નહીં). એ લોકો તો આશ્ચર્યચકીત: 'માંડ કલાકેકની ઓળખાણમાં કોઈ ૪-૫ મહીના રાખવા તૈયાર થાય ? વાહ, આ ગુજરાત !' એ દીકરી પણ અહીંથી જ્યારે પુણે ગઈ ત્યારે એણે કહ્યું કે સારું થયું હું અહીં આવી કે જેથી મને ગુજરાતની સારી બાજુ જાણવા મળી; નહીં તો હું તો ખોટા ખ્યાલમાં જ રહી જાત.

સાથોસાથ મારું મરાઠીપણું મેં એમ કાંઈ સાવ નેવે નથી મુક્યું. અમારા ઝાંપામાં પેસતાં જ કુલેમઢ્યું આગણું(ગાર્ડન નહીં) સૌનું સ્વાગત કરવા તૈયાર જ બેઠું હોય, રંગોળીપુર્યા ગણપતીબાપ્પા મોરીયા તમને આશીષ આપવા રાજી જ છે ને ! આંગણે પ્રાજક્ત(પારીજાતક) અને ઘરમાં પુસ્તક એ જ તો છે *મરાઠી માણુસની* શ્રીમંતાઈ. આયુષ્યની સમીસાંજે ખીલી ઉઠનારાં ગુલાબી છાંટવાળાં ભાતભાતનાં ગુલબાસ તો ખરાં જ. સાથમાં ઘરમાં પેસતાં જ સામે ડાઈનીંગ ટેબલ પર સાંગલી ઘાટનાં બેઠી દડીનાં લોટો-પવાલું હસતાં બીરાજેલાં જ છે ને... અને હવે આવી વાત 'જમાડું તમને પ્રેમથી'વાળી. ત્યાં પાછું ઝળકી જાય ગુજરાતીપણું, એય એટલું જ સાચું. અને એથી જ ગુજરાત વહાલું રે વૈકુંઠ નથી જાવું.

સરેરાશ *મરાઠી માણુસ*નું નસીબ પૈસાની બાબતમાં પાંગળું. મા-બાપનો સુંડલો ભરીને વારસો કે પત્નીનો સુપડું ભરીને કરીયાવર તો એણે સાંભળ્યો પણ નહીં હોય. ફક્ત બાવડાં (બુઢી)ના જોરે આગળ વધનારો એ. પોતાનો સંસાર કરવો, સંતાનોને ઉંચામાં ઉંચું શીક્ષણ આપવું, એમને પરણાવવાં અને બને તો એકાદ નાનકડું રહેઠાણ બનાવવું - બસ, આટલું એનાં લગ્નજીવનનું પચ્ચીસ વર્ષોનું સરવૈયું. ને પછી તો પત્નીની ડોકમાં પહેરાવવા માટે મોતીની માળા જેટલું જ એના હાથમાં વઘે ને ! તેથી જ અમારે ત્યાં પડકારભરી એક કહેવત છે કે, 'પહેલાં દીકરીને જુઓ પરણાવી અને પછી ઘર જુઓ બાંધી.' એ જ છે સફળ ગૃહસ્થની કસોટી, કહેવાની વાત એ કે પગમાં સોનાનાં સાંકળાં પહેરવાનો લહાવો મળ્યો હોવા છતાંયે મારું મન તો એ જ ચીરપરીચીત મોતીની માળામાં ભર્યુંભર્યું છે. ફીર ભી દીલ હૈ 'ગુજરાતી.'

મારા બાપુજી હમ્મેશાં ગુજરાતને વધાવતા આવ્યા અને એ જ સંસ્કાર મારામાં ઉતર્યા. હું તો હમ્મેશની ભાગ્યશાળી, કનૈયા જેવી. મારેયે બે માવડી. મરાઠીએ જન્મ આપ્યો

અને ગુજરાતીએ ઉછેરી. ઉછેરી એટલે કેવી ? આમ હાથમાં અધ્ધર રાખી ને ! પછી બેઉ માવડી વહાલી જ હોય ને ?

ગુજરાતની (તેમાંયે કચ્છ-કાઠીયાવાડની) આગતા સ્વાગતાનો કોઈ જવાબ નહીં. એનો રુડો આવકારો તો દેશ-વીદેશમાં પંકાય. અમે તો સગી આખે જોયોય ખરો, જાણ્યોય ખરો ને માણ્યોય ખરો. મન મોટું અને દીલ દોલું એનું. સાહસ અને ઉદ્યોગ એ તો એનાં કવચ-કુંડળ. ગુજરાતીપણાની આ ફીલસુફી ('ગુજીટેરીયનીઝમ')ને અમે પહેલેથી પોખતા આવ્યાં છીએ અને પોખતાયે રહીશું.

હમણાં જ એક મરાઠીભાઈને ઈ-મેઈલ કરતી હતી એમાં મેં એમને લખ્યું કે, 'હું તો ગુજરાતી માધ્યમાં ભણેલી. મારું અંગ્રેજી કે મરાઠી એવું સારું નહીં. જુઓ ભાઈ, હું તો પાક્કી ગુજરાતી છું. ધ્યોર ગુજીટેરીયન !'

## -અરુણા બીલગી-જાડેજા

સંપર્ક-Aruna Jadeja,

Address:

A/1 - Sargam Flats, Ishwar Bhuvan Road, Navrangpura, Ahmedabad- 380 014

Phone: 079-2644 9691 Email: arunaj50@yahoo.com

મે ૨૦૦૮ના 'નવનીત સમર્પણ' (ભારતીય વીદ્યાભવનનું ગુજરાતી માસીક-લવાજમના દર વીશેની માહિતી <http://www.bhavans.info/periodical/samarpan.asp> પરથી મળી રહેશે)ના પાન ૧૧૨ ઉપરથી સાભાર...

'સન્ડે ઈ-મહેફીલ' - વર્ષ: પાંચમું - અંક: 171-1 - August 02, 2009

'ઉંઝાજોડણી'માં અને 'શ્રુતી' ફોન્ટમાં અક્ષરાંકન: ઉત્તમ ગજજર - [uttamgajjar@hotmail.com](mailto:uttamgajjar@hotmail.com)

## અને છેલ્લે

લોખંડનો એક ટુકડો વેચો તેનો એક રુપીયો ઉપજે. તેમાંથી ઘોડાની નાળ બનાવીને વેચો તો અઢી રુપીયા ઉપજે. તેમાંથી બધી સોય બનાવી નાખો તો 600 રુપીયા ઉપજે. અને નાળ કે સોયને બદલે ઘડીયાળની ઝીણી ઝીણી કમાન બનાવી નાખો તો 50,000 રુપીયા ઉપજે. લોખંડ તો એનું એ જ છે; પણ તેનું ઘડતર કરો તેવું તેનું મુલ્ય. માણસ વીશે પણ એવું જ છે.

-નવલભાઈ શાહ ('લોકમીલાપ ટ્રસ્ટ' પ્રકાશીત 'પ્રસાદ' પુસ્તકના પાન ૩૭ પરથી સાભાર..)

